

8. Zaključak

Većina je knjiga napisana sa znanstvenim ili manje znanstvenim tvrdnjama, što smo naučili obično dobronamjerno ili prešutno prihvaćati. Mnoge naprosto zaslužuju da nas se ne tiču. Ipak, paradoksalno, naše se neutralno, nezainteresirano stajalište može promijeniti ako za teorijske tvrdnje damo i prijedloge konkretnih rješenja. Ona su nužno kontroverzna, bar u nekoj mjeri, i zato se većina autora čuva fiksiranja svojih tvrdnji u neke konkretne okolnosti prostora i vremena. Doda li se tomu možda opravdan utisak da je lako predlagati, izlazak autora iz komfora apstraktnih tvrdnji (trebalo bi, moglo bi se ...) može lako biti na njegovu štetu. Ma kako bilo, držim da je moralna obveza izvući vrat, a što se projedloga tiče, dakako da nikog ne obvezuju (što je, bogme, vidljivo iz njihove sudbine); ne mogu se i ne trebaju obaviti niti svi niti u isto vrijeme. Za razliku od uobičajene zablude, dobrih ideja je malo, a praćenje njihove sudbine najbolji je način spoznavanja društva. Ostat će ipak da je izbjegavanje konkretnog suočavanja sa stvarnošću, bar konvencionalnom formom ako ne i etičnošću, mnogo znanstveniji diskurs.

Da bi bila razvojno upotrebljiva, kulturna ponuda mora biti kreativna, uvjerljiva, specifična, prepoznatljiva, dijelom reprezentativna i elitna, a dijelom popularna, pa i alternativna – dakle, rezultat rada vrhunskih,iskusnih profesionalaca, a ne diletanata i mediokriteta koji imaju stranačku podršku ili su u sprezi s državnim službenicima. Stranke mogu pokrenuti inicijative i pružiti političku podršku. Valja reći da se još nijedan projekt nije dogodio bez političke volje donositelja odluka. Toliko o tome da li je važno kako vlada vlada. Sve su odluke slika onih koji ih donose. Četvrti sektor, u ovom pomaku koji nudi 21. stoljeće, stoga bi mogao ponešto promijeniti: kako nama građanima ne trebaju kapitalisti čiji je jedini cilj (što veći) profit, tako nam ne trebaju ni političari čiji je jedini cilj moć (u svim oblicima koje pred našim zaprepaštenim očima poprima).

Značajne institucije na području kulture opsegom investicija i javnim efektima (mediji, posjetitelji) mogu odlučujuće pridonijeti privrednoj revitalizaciji mjesta i regija u kojima se nalaze. Takvi projekti, ako su pravilno vođeni, imaju blagotvoran utjecaj na opću životnu atmosferu i služe kao vrlo učinkovit transfer pozitivnih političkih i društvenih opredjeljenja. Glavne su zadaće današnjih

kulturnih, komunikacijskih ustanova, muzeja na primjer, da grade i promiču pozitivan, građanski sustav vrijednosti i ideologiju pravde i slobode.

Te institucije moraju zagovarati princip održivog razvoja: omogućiti da kulturne i prirodne raznolikosti traju, vratiti građanima potrebu dragocjenog osjećaja ravnoteže čovjeka i prirode itd. Ako danas kulturne institucije, posebice, dakle, one koje imaju javni karakter, nisu u stanju zagovarati i afirmirati ideologiju kvalitete, onda pripadaju ili 19. stoljeću, ili su pak dio problema kojem se trebaju suprotstaviti.

Smisao nacionalnih i regionalnih ustanova u Hrvatskoj bio bi, među ostalim, da osvijeste i osnaže tu složenu cjelinu identiteta, da je liše opterećenja totalitarnih mitologija i politikantskih računica i izobličena i da tako smjeste ovdašnji nacionalni identitet u kontekst ostalih kao zalag međusobnog uvažavanja. Smisao sektora javnog pamćenja osnovanog i obveznog znanosti jest moderiranje pristranosti u kolektivnom i pojedinačnom pamćenju. Kad govori o Zoli, sumnjajući u dio motiva njegove obrane Dreyfusa, Matoš kaže: "Mi svi imamo skrivene račune sa stvarnošću pa da joj budemo ravnim ogledalom."²²⁹

Dakle, u prethodnom je poglavlju riječ o natuknicama i konfiguraciji za moguće i potrebno planiranje, a ne o prijedlogu koji bi pretendirao na iscrpnost ili pak na cjelovitu primjenu. Hrvatska je u toj ponudi nedopustivo siromašna. Kulturni turizam (uključujući tu i ekoturizam) iako se čini poželjnim, u Hrvatskoj nema značajne šanse dok se ne izgradi ovakva ili slična interpretacijska i komunikacijska podloga. U globalizacijskim okolnostima bit će lakše ako si Finac, Nizozemac, Nijemac, Norvežanin, nego ako si Hrvat, ali ne samo po BND-u ili potrošačkoj košarici. Moglo bi biti i časnije, i važnije, i uvjerljivije, a postoji provjerena opasnost da se ta identitetna frustracija nadoknadi mitologizacijom i tako dodatno optereti neznanje te motivira bijeg građana u akulturiranost. Danas smo svjedoci da se u tranzicijskim i zemljama tzv. trećeg svijeta događa i proces diskulturacije, doslovnog otkulturivanja, jer je svojevrsno barbarstvo jedino što preostaje kad niste više slični sebi, a za superiorne ste tek drugorazredni "oni". Kultura je, dakle, pitanje i razvoja i opstanka. Kad u otvaranju Hrvatske Europi ovdje počne još jače divljati industrija baštine, *heritage attractions*, *theme parks* i *visitor attractions*, bit će prekasno za dogovaranje ili akcije zaštite. Nijedna stranka u Hrvatskoj nije na tu temu predložila takoreći ni riječi, ministarstvo je učinilo što je moglo (pa možda i više od toga, ima li se na umu kontekst), a struka nije organizirana da bi budućnost baštine uglavnom nametnula medijima, tj. javnosti. Potrebno je žustro se pozabaviti identitetom i njegovom primjenom/posljedicama na marketing mjesta i industriju destinacija. Znanost mora

---

²²⁹ A. G. Matoš

učiniti iskorak prema temama koje imaju dnevne implikacije na način i kvalitetu života zajednice. Takva ozbiljna, znanstveno utemeljena djelatnost na demokratskom uvidu političkoj će desnici oduzeti prešutno “pravo” na nacionalne teme, a globalističkoj (možda tek akulturiranoj) manjini oduzeti legitimitet na odbojnost prema nacionalnim temama. Time bi za vrijednosti otvorenog, građanskog društva, stvarali oslonjiv mehanizam društvenog vrednovanja kompleksnog nacionalnog identiteta, bez pristranosti, politikanstva i uskoće (koja ustrajno raznolikost ne vidi kao bogatstvo).

U osnovi svakog moraliziranja, pa tako i mudrosti na koju pozivaju izreke, nalazi se i (moralna) pretpostavka da svi nužno težimo vrlini i savršenosti ma kako bili svjesni da je naposljetku moramo ostaviti kao nedosegljiv cilj. No, da li je baš tako? Ili, da li se slažemo što je vrlina? Što ako smo shizofreno razdijeljeni od svoje okoline i realnosti pa svoje osobine sagledavamo u nekoj samo nama očitoy optici? Što ako su nam mitovi, mržnja, isključivost, glupost prerušena frazama povijesnog iskustva i religijskim fragmentima zastrli objektivnost? U takvom egotizmu neznanje za sebe tvrdi da je znanje, a uskoća da brani širinu.

Marketing, bilo koji, a tako i marketing mjesta, savjetuje da sebi priskrbimo takve osobine koje bi nas nužno i po kvaliteti razlikovale od svih ostalih. To je ono što u izvorima otržišnjavanja ili trženja (što je prvobitna verzija marketinga) postoji kao samorazumljiva činjenica, a poslije se teoretizira kao jedinstven prodajni prijedlog (USP). Pa i tu se nalazi ugrađena zdravorazumska pretpostavka da su te razlike osnovane na vrlinama, na univerzalno prihvatljivim pozitivnim vrijednostma.

Nažalost, ostaje sve više prostora da se na nacionalnoj razini, a to se tiče baš mnogih zemalja ili bar sredina, stvori neka negativna mitologija osnovana na novim, sve brojnijim mitologemima ma kakvog značaja. Zlo je uvijek imalo privlačnost u svojatanju prava da stvari vidi mehanicistički jednostavno pa da i probleme (koje izabere) jednako tako, mehanicističkom efikasnošću rješava.

Neki inventivan i nesklon uživatelj u slagalicama i premetaljkama mogao bi, gledajući našu stvarnost, umjesto Lijepa Naše, što priziva idiličan, personaliziran odnos prema dragoy zemlji, doći na ideju da časno, izmučeno ime Croatia obrne u Atrocia.

Na kraju, iako može zvučati pomalo paradoksalno, valjalo bi povremeno pokušati biti i netko drugi. Oponašanjem svega što je najbolje možemo ponešto svojeg lošeg izbjeći, a svaka osobnost će uvijek ionako preraditi i preurediti svaki utjecaj u neku posebnu vlastitost. Uostalom, umalo sve, a možda i doista sve kulture su tako i nastale, posuđujući od drugih, što bliskih ili katkad posve dalekih, ono što valja, i u čemu se prepoznaju, – posebice ako su sebi mislile dobro.

Identitet je rezultat sudjelovanja nebrojeno puno parametara svih vrsta. U jednom nas je periodu povijesti od sveopće devastacije štitilo jedino siromaštvo, ali kad se primitivna gramzivost i opijenost vlašću ujedine s napasnim poduzetništvom, jedva išta ostaje kao prepreka uništenju identiteta.

Soft power (meka moć) koju otkrivaju strategije za povećanje kompetitivnosti, u stvari je kultura i, u njoj, baština. Kultura nosi toliko puno potencijala da je neiscrpan izvor inspiracije. Čak i imati pojedince ili populaciju koji razvijaju ili njeguju dobar ukus imenuje se kao kulturni kapital. Literatura koja nas obavještava što smo izgubili u bezobzirnoj materijalizaciji i poslovnosti, neprestano raste. Pa, ako baš treba pravu gospoštinu duha opisati s dvije tri riječi, pravednost, ukus i osjećaj mjere vrijede biti zadatak svake kulturne ili baštinske institucije

Totalni muzej nije nikad bio puka verbalna bravura da bi se opisale forme institucija kako ih vide teoretičari koji ne poznaju praksu²³⁰. Ta je vizija mišljena za praktičare koji vole i poznaju svoje zanimanje i koji teže tomu da u nekoj formi i okviru ostvare svoje idealne strukovne ambicije. Kad smo je počeli naseljavati, Zemlja je bila slika raja. Postojanje raja smo, nažalost, polako premještali u imaginarni svijet kako ga obećavaju idealizam i neke religije. Ako i jesu u pravu, zašto je trebalo uništiti postojeći? Naš idealni muzej je jednako tu, s nama. Zamislite da smo svi svjesni bogatsva koje nas okružuje, s neiscrpnim zalihama zraka, vode i hrane, s prirodom koja na miru ispravlja nepravde koje joj nanosimo. Zamislite da smo svi (nekim čudom) svjesni kako naslijeđenih užasa u odrastanju ljudske vrste, tako i vrijednosti i postignuća koje nam je ostavilo tih 90-ak milijardi ljudi koji su na ovom planetu živjeli prije nas. Zamislite da smo svoj život i svoju životnu sredinu uredili prema toj kolektivnoj svijesti i osjetljivosti, prema golemom iskustvu koje smo naslijedili, odlučni da uživamo raj koji nam je kao čovječanstvu ponuđen. Kad to zamislite bit će lako razumjeti da smo svi kustosi ultimativnog, totalnog muzeja.

Oduvijek je postojao jezik kao najveći muzej svijeta. Ne postoji ništa što nije u njemu pohranjeno, od naše biologije, fiziologije, naših društvenih početaka i svega što smo sanjali, što smo vidjeli, čega smo se bojali, što smo poštovali i čega smo se grozili. Sve što smo bili, što jesmo i, u velikoj mjeri, što ćemo postati, ukodirano je u jeziku. Ipak, opredijeljeni protiv nestajanja i za uvjerljivost materijalne baštine, izvan jezika smo stvorili ogromne i brojne institucije javne memorije, ustvari golem i osobit arhiv kojem smo zbog institucionalne fragmentacije zaboravili grandioznu namjenu. U njemu, ponekad i nesvjesni, sakupljamo,

---

²³⁰ Šola, Tomislav. Prema totalnom muzeju. Sveučilište u Ljubljani, 1985. (objavljeno kao integralno izdanje u Beogradu 2011., vidi bilješku br. 41).

---

proučavamo i na sigurno spremamo sve što smatramo vrijednim da posluži nama i onima koji će doći, da nas zabavi i da nam bude korisno. Činimo što umijemo da uskladišteno iskustvo razdijelimo što šire i što više kako bi muzej bio svugdje i kako bi bio sve vrijeme na dohvat stvarnosti: muzej je učinkovit samo kad postane oblik sraslosti i empatije s društvenom zajednicom i prirodom. U znanju koje smo probrali i podredili osjećaju za lijepo i dobro, tražimo pomoć za sagledavanje smisla i uživanje u vječnosti, pred kojom je umiranje samo smrt materije. I u fizici je tako, jer, kad je o atomima riječ, jezik se može upotrijebiti samo kao u poeziji. Ni pjesnika nije toliko briga da opisuje činjenice koliko da stvara slike²³¹.

---

²³¹ Naravno da se svakom konvencionalnom znanstveniku čini da je mjesto poetskog ili tako obojenog jezika u rezervatu književnih večeri ili pak među koricama tzv. lijepe književnosti. Zato, namjerno naknadno ističem da posljednje dvije rečenice ovog teksta nisam izrekao ja, autor ove knjige, nego Niels Henrik David Bohr (1885.-1962.), danski fizičar koji je učinio temeljni doprinos razumijevanju strukture atoma i kvantne mehanike, za što je primio Nobelovu nagradu (1922.). http://www.brainyquote.com/quotes/authors/n/niels_bohr_2.html#qpkO9uqEyvE7xSA.99